

Âşık Veysel Türkülerinin Fonolojik ve Morfolojik Özellikleri*

Phonological and Morphological Characteristics of Âşık Veysel Folk Songs

Hakan ÖZDEMİR¹

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş tarihi/Received:
19.07.2024

Son revizyon teslimi/Last revision
received:
27.11.2024

Kabul tarihi/Accepted:
28.11.2024

Yayın tarihi/Published:
26.12.2024

Atıf/Citation:

Özdemir, H. (2024). Âşık veysel türkülerinin fonolojik ve morfolojik özellikleri. *TAM Akademi Dergisi*, 3(3), 42-52. <https://doi.org/10.58239/tamde.2024.03.003.x>

DOI:

10.58239/tamde.2024.03.003.x

ÖZ

Tarih sahnesine çıkışlarından yazıya geçiş evresine kadar geçen sürede Türklerin sözlü anlatım gelenekleri ön plana çıkmaktadır. Sözlü anlatım geleneği, ozanlar sayesinde yüzyıllarca yaşatılabilmektedir. Eski dönemlerden günümüze kadar birçok ozan bu mirası hakkıyla yerine getirmiştir. 20'nci yüzyılda bu geleneğin en önemli temsilcilerinden birisi de Âşık Veysel'dir. Görme yetisini küçük yaşlarda yitiren Veysel, tam anlamıyla gönül gözü açık denebilecek şekilde çağdaşlarının da ilerisinde bir icra yeteneği ortaya koymuştur. Bu yeteneğiyle günümüzde de adından söz ettirebilen sanatçı, geriye birçok eser bırakmıştır. Seslendirdiği türkülerde, doğa sevgisinden insanlık değerlerine kadar çok çeşitli konulara değinmiştir. Bu geniş yelpaze içerisinde Sivas ağzına dayalı birçok söz varlığı unsuru yer almaktadır. Sade, açık ve anlaşılır bir dille şiirlerini seslendiren şair, bu açıdan değerlendirildiğinde Türk dili için önemli hizmetler sunmuştur. Bu çalışmada da Veysel'in şiirlerinden hareketle söz varlığına ait olan unsurlar, fonolojik ve morfolojik açıdan değerlendirilmiş ve birtakım bilimsel sonuçlara ulaşılmıştır. Böylece daha sonra yapılacak olan çalışmalarda araştırmacılara somut verilere dayalı önemli katkılar sağlamak amaçlanmıştır.

Keywords: Âşık Veysel, Türkü, Dil, Fonoloji, Morfoloji

* Bu makale, 21-23 Mart 2024 tarihlerinde gerçekleştirilen I. Uluslararası Bilim, Sanat ve Toplumda Âşıklık Geleneği Sempozyumu'nda sunulan "Âşık Veysel Türkülerinin Fonolojik ve Morfolojik Özellikleri" başlıklı bildirilen üretilmiştir.

¹ Aksaray Üniversitesi, Güzelyurt MYO., Öğr. Gör. Dr., hakanozdemir@aksaray.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4478-9192

ABSTRACT

In the period from their appearance on the stage of history to the transition to writing, the oral expression traditions of the Turks come to the fore. The tradition of oral expression has been kept alive for centuries thanks to the bards. Many poets from ancient times to the present day have fulfilled this legacy. One of the most important representatives of this tradition in the 20th century is Âşık Veysel. Veysel, who lost his sight at a young age, demonstrated a performance ability that was beyond his contemporaries, with a truly open mind. The artist, who can still make a name for himself with this talent, left behind many works. In the folk songs he sang, he touched upon a wide variety of subjects, from love of nature to human values. Within this wide range, there are many vocabulary elements based on the Sivas dialect. The poet, who sang his poems in a simple, clear and understandable language, provided important services for the Turkish language when evaluated from this perspective. In this study, based on Veysel's poems, the elements of vocabulary were evaluated in terms of phonology and morphology and some scientific results were reached. Thus, it is aimed to provide significant contributions to researchers based on concrete data in future studies.

Keywords: Âşık Veysel, Folk Song, Language, Phonology, Morphology.

Extended Abstract

Many bards, from Dede Korkut to the present day, have made important contributions to the continuation of oral tradition. One of the most important representatives of this tradition in the 20th century is undoubtedly Âşık Veysel. Veysel described Anatolia and the Anatolian people in the most beautiful way in his folk songs and always expressed this with his instrument and words. Based on this feature that makes Veysel important, it can be said that he represents Anatolia (Alptekin, 2009: 58). Taking all these issues into consideration, examining Veysel's vocabulary will be a valuable contribution to the richness of Turkish. "Veysel, who was illiterate, managed to preserve the dialect features in his poems." When we look at the words or word groups in Âşık Veysel's vocabulary, it is seen that they reflect the dialect characteristics of the period. In addition, within the scope of the study, answers were sought to the questions of how Veysel perceived a world he could not see and how he transferred this perception to the world of concepts. One of the most important features that distinguishes Veysel from the minstrels of his period is his mastery in using Turkish and the resulting beauty of pronunciation (Yenen, 2010: 59-60). When we look at Veysel's vocabulary, the elements that make up his vocabulary include proverbs, idioms, formulaic expressions and reduplications that preserve and highlight the old sound and structural features of Turkish. In addition, it can be said that the poet preferred a simple pronunciation and used Turkish without exaggeration. The purpose of the study was determined by taking all these features of Âşık Veysel into consideration. The problem statement of the research was created with the title "Phonological and morphological features of words and word groups in Veysel's vocabulary". The findings obtained from the research are exemplified under the headings of phonology (sound knowledge) and morphology (form knowledge) as they appear in folk songs. In this research, document review, one of the qualitative research methods, was used. The data was obtained using the content analysis technique. The phonological and morphological characteristics of Âşık Veysel's examined works were determined. Some of the Âşık Veysel folk songs that are the subject of the research are as follows: "*Dostlar Beni Hatırlasın, Güzelliğin On Par Etmez, Türküz Türkü Çağırırız, Uyan Atatürk, On dokuz Mayıs'ta Parlayan Zafer, Dünya Bir Dolap Ki Durmadan Döner, Hayal Bana Yakın Yâr Bana Uzak, Sevdayı Gönlümde Yâr Uyandırır, Çok Yalvardım Çok Yakardım, Yeter Gayrı*

Yumma Gözün Kör Gibi, Şu Geniş Dünyaya Sığmayan Gönül, Saklarım Gözümde Güzelliğini, Ağlayalım Atatürk'e, Ziyaret Eyledim Koca Sivas'ı, Karaözü, Erzincan, Yurt Ürünleri, İstanbul, Bu Gafletten, Okul I, Okul II, Halkevi I, Halkevi II, Köy Enstitülerine, Dumlupınar Denizaltısına, Hastahane I, Hastahane II, Köprü, Balta, Çarık-Mes Konuşması, Taşlama I, Taşlama II, Bir Softaya, Parasını Çalan Hırsıza, Raşit, Gine mi Ağladın Kirpikler Nemli, Hacıbektaş, Anama, Gezerken Aklımın Evine Vardım, Neyzen Tevfik, Mevlâna'yı Ziyaret, Gecenin İlhamı, Uzun İnce Bir yoldayım, Genç Yaşımda Felek Vurdu Başıma, Memlekete Destan Oldum, Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara, Şu Dünyaya Geldim Ne Oldu Kârım, Yıllarca Aradım Kendi Kendimi, Bir Küçük Dünyam Var İçimde Benim, Yine Bir Acı Ses Duydu Kulağım, Kimin Meftunuyum Kimin Mecnunu, Böyle Düşmüş Payım Benim, Türk Adı Babamdan Bana Mirastır, Sazıma, Umut Yaşar, Son Şiiri, Neler Yaptı Bana Kader, Talih Çile Kader Sözü Bir Etmiş etc." From the research conducted on the Sivas dialect in cases where voice recordings cannot be accessed; Ahmet Caferoğlu (1994) "Collections from Dialects of Sivas and Tokat Provinces", "Dialects of Sivas Province and Its Region (Ethnic Structure-Language Review-Texts-Dictionary)" by Necati Demir and Ülker Şen (2006), prepared by Leylâ Karahan (2011). The works titled "Classification of Anatolian Dialects" were used. Phonological and morphological features of Turkish are important for understanding the structure of the language and using it correctly. These features form the basis for understanding grammatical rules and exploring the richness of the language. Considered from this perspective, the increase in studies on dialects in recent years is an important development for our language. Especially the compilation activities that are highlighted and these studies aimed at revealing the vocabulary ensure that many data about the Turkish language are recorded. Since many of the vocabulary contained in the dialects are in danger of falling out of use and disappearing over time, identifying and archiving the elements of the vocabulary in the dialects has an important place in terms of dialect studies. The main purpose of this study is to record the vocabulary elements of the dialects of Sivas and its region based on the folk songs of Âşık Veysel. In conclusion; It has been concluded that the phonological and morphological features in the folk songs of Âşık Veysel and other Anatolian minstrels are scientifically evaluated and written down with the lettering system called the IPA (The International Phonetic Alphabet) international phonetic alphabet, accompanied by a commission, is important in terms of preserving the dialect characteristics of these products with oral tradition. With this understanding, the commission to be formed during the process of transcribing the folk songs belonging to the minstrel tradition will be formed by experts in the field with an interdisciplinary approach, which will ensure that different opinions are taken into consideration during the study.

Giriş

Dede Korkut'tan günümüze kadar birçok ozan, sözlü geleneğin sürdürülmesinde önemli katkılar sunmuştur. Bu geleneğin 20'nci yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri de hiç şüphesiz Âşık Veysel'dir. Veysel, türkülerinde Anadolu'yu ve Anadolu insanını en güzel şekilde nitelendirmiş ve sazıyla, sözüyle bunu her daim dile getirmiştir. Veysel'i önemli kılan bu özellikten hareketle onun Anadolu'yu temsil ettiği söylenebilir (Alptekin, 2009, s. 58). Tüm bu hususlar göz önünde bulundurularak Veysel'in söz varlığını incelemek, Türkçenin zenginliği açısından değerli bir katkı olacaktır. "Okur-yazar olmayan Veysel, şiirlerinde ağız özelliklerini muhafaza etmeyi başarmıştır." Âşık Veysel'in söz varlığında geçen kelime veya kelime gruplarına bakıldığında, dönemin ağız özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında Veysel'in göremediği bir dünyayı nasıl algıladığı ve söz konusu algıyı kavramlar dünyasına nasıl aktardığı sorularına yanıt aranmıştır. Veysel'i kendi döneminin âşıklarından ayıran en önemli özelliklerinden birisi de Türkçeyi kullanmadaki ustalığı ve

ortaya çıkan söyleyiş güzelliğidir (Yenen, 2010, ss. 59-60). Veysel'in kelime dağarcığına bakıldığında, söz varlığını oluşturan unsurlar arasında Türkçenin eski ses ve yapı özelliklerini koruyan, öne çıkaran atasözleri, deyimler, kalıp sözler ve ikilemeler yer almaktadır. Bunun yanı sıra ozanın sade bir söyleyişi tercih ettiği, Türkçeyi abartısız bir şekilde kullandığı söylenebilir. Âşık Veysel'in tüm bu özellikleri göz önünde bulundurularak çalışmanın amacı belirlenmiştir. Araştırmanın problem cümlesi "Veysel'in söz varlığında yer alan kelime ve kelime gruplarının fonolojik ve morfolojik özellikleri" başlığıyla oluşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgular, fonoloji (ses bilgisi) ve morfoloji (biçim bilgisi) başlıkları altında, türkülerde geçtiği şekliyle örneklendirilmiştir.

1. Ağız Kavramı ve Sivas Ağız

İnsan yaşamı üzerinde etkisi olan tüm unsurlar, doğal olarak dilin kelime hazinesine katkı sağlarken söz konusu dile ait öğelerin seslendirilmesinde küçük değişiklikler de meydana getirebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında yaşanan coğrafyanın dili de etkilediği görülmektedir. Ilıman iklime sahip dillerde, ünlü seslerin ünsüzlere göre sayıca fazla olmasına, ünlü yığılmaları ve uzun ünlülerin yer almasına karşı, iklimin daha sert olduğu bölgelerde ünsüz yığılmaları, kısa ünlü ve büzüşmeye rastlanması bu etkinin en belirgin özellikleri arasında sayılabilir (Gemalmaz, 1989, ss. 149-159). Genel olarak bir dile ait unsurların o dilin konuşanları arasında bölgeden bölgeye birtakım farklılıklar göstermesine "ağız" denir (Ergin, 2002, s. 10). Yapay olarak oluşturulan yazı diline göre daha orijinal kullanımları barındıran ve konuşma dilinin özelliklerine dayanan ağız, belli bir bölgeye aittir denilebilir. Ağız; "Bir dilin veya bir lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından birbirinden az çok ayrılan yerel konuşma biçimleri"dir (Korkmaz, 2019, s. 67). Türk diline ait ağzların aynı zaman diliminde farklı bölgelerde görülmesinin ve ağzlar arasındaki farklılaşmanın önemli nedenlerinden birisi göç hareketleridir. Moğol baskısıyla birlikte Oğuzların Anadolu'ya başlatmış olduğu göç hareketi, burada farklı ağız yapılarının oluşumuna zemin hazırlamıştır (Karahana, 2022, s. 1). Belli bir ağzın yazı dili olarak belirlenmesinden sonra diğer ağız özellikleri, yazı dilinde çok sık tercih edilmemektedir. Ancak sözlü geleneğin önemli unsurlarından birisi olan âşıklık geleneğinde âşığın yaşadığı yörenin ağız özellikleri şiirlerde kendisini açık bir şekilde göstermektedir. Çalışmamıza konu olan Âşık Veysel de doğal olarak şiirlerinde Sivas ağzına sıkça yer vermiştir.

2. Âşık Veysel Şatıroğlu

Âşıklık geleneğinin XX. yüzyıldaki en büyük temsilcilerinden birisi olmanın yanında bu geleneği temsil eden son kişilerden olan Âşık Veysel, Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde 1894 yılında dünyaya gelmiştir. Âşık Veysel'in soyunun Horasan erenlerine kadar uzandığı öngörülmektedir. Şatıroğulları aşireti, Horasan'dan göç edip önce Kars bölgesine sonra da Sivas'a yerleşmiştir (Cömert, 2017, s. 12). Âşık Veysel'in hayatına dair anlatılanlara göre adının Veysel olarak belirlenmesinde Veysel Karani'nin devesini burada bulma hadisesi etkili olmuştur. Çünkü; Beserek Dağı'nı ziyareti sonrasında hamile kalan Veysel'in annesi Gülizar Hanım, oğlunun adını bu hadise dolayısıyla Veysel olarak koymuştur (Alptekin, 2009 ss. 2-4). Âşığın çocukluk yıllarına bakıldığında Anadolu halkı, maddî açıdan sıkıntılar içerisindeydi. Yiyecek ekmeğe dahi bulmakta zorlanan halk, salgın hastalıklar karşısında da çaresiz kalmıştı. Veysel, köyünde ortaya çıkan çiçek hastalığına henüz yedi yaşında yakalanmış, günlerce ölümlerle pençeleşmiş, hastalığa karşı yaşam mücadelesini kazanmış olsa da bir gözünün kısmen, diğer gözünün de tamamen görme yetisini kaybetmiştir. Tek gözüyle görmesi ümidiyle babası Veysel'i Akdağmadeni'nde bir sağlıkçıya götürmek istemiştir (Bakiler, 2010, s. 17). Ancak babası bu isteğini henüz yerine getiremeden, büyük baş hayvanlardan birisinin boynuzu Veysel'in gözüne saplanır ve

Veysel, diğer gözünü de bu olay sonrasında tamamen kaybeder (Şatıroğlu, 2016 s. 5). Veysel, o dönemde köyünde okul olmaması dolayısıyla eğitim alamamış ve bunun eksikliğini hayatı boyunca hissetmiştir. Arkadaşlarının okula gittiği yıllarda köyde bir başına kalan Veysel için babası bir hayli üzülmemektedir. Gözlerini kaybetmiş olması dolayısıyla hiçbir iş yapamayacak durumda olan oğlu için bir saz almış ve Veysel'in karanlık dünyasını renklendirmeye çalışmıştır. Ayrıca babası, onu Molla Hüseyin adlı kişinin yanına saz çalmayı öğrenebilmesi amacıyla yanına çırak olarak vermiş, ilk başta saza pek merakı bulunmadığı için bir hayli zorlanan Veysel, babasının ısrarları sonrasında saz eğitimine yine de devam etmiştir. Ayrıca bir zaman köylerine gelen ve bir müddet evlerinde misafir olarak kalan Camşihlı Ali Ağa'dan da saz üzerine dersler almıştır. On beş yaşında saz çalmayı öğrenen Veysel, ustalıkla şiir ve deyiş söylemeyi Camşihlı Ali Ağa'dan öğrenmiştir (Alptekin, 2009, ss. 5-6; Furan, 2024, ss. 16-18; Özden, 2024 ss. 4-8). Ailesi, Veysel'in bakıma muhtaç olması dolayısıyla evlenmesini ister. Ancak kader, evlilik hayatında da yüzüne gülmemiştir. Eşi Esmâ Hanım, Veysel ile kızını terk edip başka birisine kaçmıştır. Daha sonra Veysel, ikinci eşi Gülizar Hanımla evlenmiş ve bu evlilikten üç erkek dört kız olmak üzere toplam yedi çocuğu olmuştur. 1931 yılına kadar kendi halinde bir yaşam süren Âşık Veysel, bu yıldan sonra hayatında önemli başarılar elde etmeye başlamıştır. Bu başarının baş mimarı da hiç şüphesiz Sivas Milli Eğitim Müdürü Ahmet Kutsi Tecer'dir. Tecer, 1931 yılında Sivas'ta "Sivas Halk Şairleri Şenlikleri"ni düzenler ve bu şenlik, Âşık Veysel'in hayatında önemli bir dönüm noktası olur (Bakiler, 2010, s. 22). Sivas Nahiye Müdürlüğü görevini yürüten Ali Rıza Bey, Âşık Veysel'den Cumhuriyet'in kuruluşunun onuncu yılı üzerine bir şiir yazıp şenliklerde seslendirmesini talep etmiştir (Alptekin, 2009, s. 10). O günlerde kendisi şiir yazıp söylememesine karşın usta âşıkların şiirlerini ezberleyip icra etmektedir. Yapılan teklif sonrasında yazmış olduğu şiir, Âşık Veysel için bir ilktir. Bu tarihten itibaren, Âşık Veysel sazıyla Türkiye'nin birçok şehrini dolaşmaya başlar. Âşıklık geleneğini temsil etmesi ve icrasında bunları sergilemesi sayesinde Anadolu'da çok kısa sürede tanınmaya başlamıştır (Bakiler, 2010 s. 30). Âşık İzzetî'nin "Mecnun"um Leyla"yı Gördüm" isimli eserini okuyan Âşık Veysel, ilk plak kaydını tamamlamış ve daha sonra plaklar birbiri ardınca gelmeye başlamıştır (Alptekin, 2009, s. 12). Âşık Veysel, baba mesleği olan çiftçiliğin yanında "Sivas Halk Şairleri Şenlikleri"nde tanıştığı Ahmet Kutsi Tecer'in vasıtasıyla Köy Enstitüleri'nde saz öğretmenliği de yapmaya başlamıştır. Âşık Veysel ilk önce Adapazarı Köy Enstitüsü'nde saz öğretmenliğine başlamış ve sonrasında sırayla; Hasanoğlan, Eskişehir Çifteler, Kastamonu Gököy, Yıldızeli Pamukpınar, Samsun Ladik Akpınar Köy Enstitülerinde 1946 yılına kadar bu görevini başarıyla sürdürmüştür (Alptekin, 2009, s. 15). Âşık Veysel'in manevî yönden gelişmesinde Bektaşî Dervîşi Selman Baba'nın da önemli bir rolü bulunmaktadır. Âşık Veysel, Selman Dede'yi ziyaret edip onun sohbetlerine sürekli olarak katılmıştır (Alptekin, 2009, s. 13). 1952 yılında Âşık Veysel'in hayatı sinemaya aktarılmıştır. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun senaristliğini üstlendiği "Karanlık Dünya" adlı filmin yönetmenliğini ise Metin Erksan yapmıştır. Filmin son bölümlerinde Âşık Veysel de bizzat rol almıştır. (Hakan, 2012, s. 153). 1970 yılında Âşık Veysel tüm şiirlerini içeren "Dostlar Beni Hatırlasın" isimli son kitabını yayınlamıştır (Oy, 1991, s. 6). 15 Ağustos 1971'de Nevşehir Hacı Bektaş etkinliklerinde yer aldığı konser esnasında "Kara Toprak" adlı türküsünü seslendirirken rahatsızlanmış ve türküyü yarıda bırakmak durumunda kalmıştır. Bu aynı zamanda Âşık Veysel'in son kez yer aldığı konser olarak kayıtlara geçmiştir. Âşık Veysel 21 Mart 1973'te vefat etmiştir.

3. Yöntem

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Veriler, içerik analizi tekniği ile elde edilmiştir. Âşık Veysel'in incelenen eserlerinin fonolojik ve morfolojik özellikleri

tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan Âşık Veysel türkülerinden bazıları şu şekildedir: Dostlar Beni Hatırlasın, Güzelliğin On Par Etmez, Türküz Türkü Çağırırız, Uyan Atatürk, On dokuz Mayıs'ta Parlayan Zafer, Dünya Bir Dolap Ki Durmadan Döner, Hayal Bana Yakın Yâr Bana Uzak, Sevdâyı Gönümde Yâr Uyandırır, Çok Yalvardım Çok Yakardım, Yeter Gayrı Yumma Gözün Kör Gibi, Şu Geniş Dünyaya Sığmayan Gönül, Saklarım Gözümde Güzelliğini, Ağlayalım Atatürk'e, Ziyaret Eyledim Koca Sivas'ı, Karaözü, Erzincan, Yurt Ürünleri, İstanbul, Bu Gafletten, Okul I, Okul II, Halkevi I, Halkevi II, Köy Enstitülerine, Dumlupınar Denizaltısına, Hastahane I, Hastahane II, Köprü, Balta, Çarık-Mes Konuşması, Taşlama I, Taşlama II, Bir Softaya, Parasını Çalan Hırsıza, Raşit, Gine mi Ağladın Kirpikler Nemli, Hacibektaş, Anama, Gezerken Aklımın Evine Vardım, Neyzen Tefik, Mevlâna'yı Ziyaret, Gecenin İlhamı, Uzun İnce Bir yoldayım, Genç Yaşım'da Felek Vurdu Başıma, Memlekete Destan Oldum, Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara, Şu Dünyaya Geldim Ne Oldu Kârim, Yıllarca Aradım Kendi Kendimi, Bir Küçük Dünyam Var İçimde Benim, Yine Bir Acı Ses Duydu Kulağım, Kimin Meftunuyum Kimin Mecnunu, Böyle Düşmüş Payım Benim, Türk Adı Babamdan Bana Mirastır, Sazıma, Umut Yaşar, Son Şiiri, Neler Yaptı Bana Kader, Talih Çile Kader Sözü Bir Etmiş vb.

Ses kayıtlarına ulaşılamayan durumlarda Sivas ağız üzerine yapılmış olan araştırmalardan; Ahmet Caferoğlu (1994) "Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar", Necati Demir ve Ülker Şen (2006) tarafından "Sivas İli ve Yöresi Ağızları (Etnik Yapı-Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük)", Leylâ Karahan'ın (2011) hazırlamış olduğu "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması" adlı eserlerden yararlanılmıştır.

4. İnceleme

4.1. Fonolojik Özellikler:

Kalın Ünlülerin İncelmesi:

Gözünün **yaşıyle (yaşıyla)** doldur dediler (Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara).

Veysel'i bir sönmez **nare (nara)** düşürmüş (Asırlar Elinde Bir Tesbih Gibi).

Zemanede (zamanda) emniyet yok insana (Bir Ulu Kuş Olsam Uçsam Yürüsem).

Sarardı sapları çürüdü **dene (tane)** (Emeklerim Zay'eyledi Sel Benim).

Ezrail (Azrail) el atıyor canıma (Şu Geniş Dünya'ya Sığmayan Gönül).

Edalı cilveli çekilir **naze (naza)** (Yıllarca Avuttum Garip Gönümümü).

Ünsüzlerde Aykırılışma:

Beni **kabdan (kaptan)** kaba koydu bu kader (Zaman Bir Saniye (Kader)).

İşde (işte) hiyle sözde yalan olmasa (İşde hiyle sözde yalan olmasa).

Derilme (Hece Düşmesi):

Gün günden **ediyom (ediyorum)** ömrümden zarar (Ağaçlar Al Giydi Kuşlar Dillendi).

Kınaman komşular **korkuyom (korkuyorum)** gayet (Gine Geldi Çattı Selin Zamanı).

İnce Ünlülerin Kalınlaşması:

Gelin birer birer **helallaşayım (helalleşeyim)** (Ayrılık Günleri Geldi Dayandı).

Hayal **mıdır (midir)** rüya mıdır ben şaşım (Bir Seher Vaktinde Gençlik Çağımda).

Uçaklar sığdırdı beş on **saata (saate)** (Dünya Geniş İdi Şimdi Daraldı).

Hanı (hani) harap olmuş Keşan Erzincan (Erzincan).

Beni yakıp sen kızınma **ataşta (ateşte)** (Esti Bahar Yeli Karlar Eridi).

On on beş yaşına girince **heman (hemen)** (Genç Yaşımda Felek Vurdu Başıma).

Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi:

Durmayıp çalışır cer **atelyesi (atölye)** (Ziyaret Eyledim Koca Sivas'ı).

Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

Çocuğudum (çocuk idim) anam bana ders verdi (Anama)

Arzularım suya düştü ne **ettüm (ettim)** (Bir Hayal Peşinde Dolandım Durdum).

Dar Ünlülerin Genişlemesi:

Dileğim hakime **deyvermediler (diyivermediler)** (Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara).

Geyme (giyme) bunu soy İraşit (İraşit)

Enişli (inişli) yokuşlu yollar nic'olur (Seksen Yıllık Yolu Biraz Düşünek).

Geniş Ünlülerin Daralması:

Boynum **iğri (eğri)** semeserhoş gezerken (Bir Seher Vaktinde Gençlik Çağımda).

Nittin (Ne yaptın) baltayı baltayı (Balta).

Ünlü Türemesi:

Yalnız gidenler gelmez (Atatürk'e Ağıt).

İrenk irenk çiçeklere boyandı (Cümle Ağaç Uykusundan Uyandı).

Ünlü Birleşmesi:

Veysel'e bir buse versen **nic'olur (nice olur)** (Aramızı Kesti Dumanlı Dağlar).

Tembelin çenesi **gevezec'olur (gevezece olur)** (Seksen Yıllık Yolu Biraz Düşünek).

Hicranı Veysel'den **n'ola (ne ola)** kendine (Benden Selam Söylen Vefasız Yare).

Tonlulaşma:

t>d Değişimi:

Savurur **denesiz (tanesiz)** saman âşıklar (Âşıklar).

Bu sene de Gölköy bana **yurd (yurt)** oldu (Gelen Yok Giden Yok).

p>b Değişimi:

Kayıb (kayıp) ettim baharımı yazımı (Genç Yaşımda Felek Vurdu Başıma).

Ateş olur çiğ **bişirir (pişirir)** fırında (Sular).

k>g Değişimi:

Galma (kalma) kusura pir Hacı Bektaş (Hacı Bektaş)

Ganadı (kanat) olmasa kuşlar da uçamaz (Hepimiz Bu Yurdun Evlatlarıyız).

4.2. Morfolojik Özellikler:

İsimlerde Yapım Eki:

İ.İ. Y.E.

Cahilden **iyilik** beklenmez ahir (Aldanma Cahilin Kuru Lafına).

Taşlı tarlada avuttu anam (Anama).

F.İ. Y.E.

Tam **çalgiya** karıştırdık kavalı (Galiba Dünyanın Sonuna Geldik).

Boş verelim **bozguncular** sözüne (Gel Birlik Kavline Girelim Kardeş).

İsim Çekim Ekleri:

Çokluk Eki:

Âşika bahardır **kışların** güzel (Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık Gibi).

Cahiller dikenli çalı sayılır (Bir Softaya).

İyelik Ekleri:

Sesin güzeller neşesi (Deli Gönül Ne Gezersin).

Derdim gizli kapağını kaldırma (Derdim Gizli Kapağını Kaldırma).

Hâl Ekleri:

Aitlik /+ki/

Gönlümdeki köşk olmasa (Güzelliğin).

Ormandaki varlığa bak (Orman).

Ayrılma/Çıkma Hâli /+DAn/

Güzellerin **yaylasından** inerken (Beserek Dağı).

Veysel **muhannetten** kerem gözlenmez (Deli Gönül Değme Çaydan Bulanmaz).

Benzerlik Hâli (gibi/misali):

Asırlar elinde bir tesbih **gibi** (Asırlar Elinde Bir Tesbih Gibi).

Ceset soba **gibi** kalbim bir ocak (Bir Derd Ehli Bulsam Derdim Söylesem).

Berberlik Hâli (ile beraber/+nAn/+yIA/+ile):

Ben o yar **ile** konuştum (Ben O Yar ile Konuştum).

Seçmedim Güneş **ile** Yıldızı (Bilmem Hayal Miydi Yoksa Düş Müydü?).

Bulunma Hâli /+DA/:

Seksen bir kahraman aynı **kafeste** (Dumlu Pınar Şehitlerine).

Çirkin sözler gezer halkın **dilinde** (Durum).

İlgi Hâli /+(n)In:

Bir **zalimin** tuzağına tutuldum (Çamlıbel).

Çevre yanın **güzellerin** otağı (Beserek Dağı).

Vasıta Hâli /+InAn/:

Ah çeker âşıklar ağlar **zarınan** (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana).

Döner **sapanınan** taşlar çiftçiler (Çiftçiler).

Fiil:

Ek Fiilin Hikâyesi /(y)IdI/

Samsuna çıkınca bir **asker idi** (On Dokuz Mayıs Parlayan Zafer).

Bilmem hayal miydi yoksa **düş müydü?** (Bilmem hayal miydi yokda düş müydü?).

Ek Fiilin Rivayeti /+mIş/

Tuzlu imiş yiyemedim aşını (Âşık Beni Elden Ele Gezdiridi).

Kıyamet **var imiş** gelecek derler (Asırlar Elinde Bir Tesbih Gibi).

Ek Fiilin Şartı /+sA/

Çalışırsan toprak verir cömerttir (Tarlam).

Ağlarsam ağladın gülersem güldün (Sazıma).

Tasvir Fiiller:

Tezlik Fiili /-(y)i+ver-/

Kirli yağlığımı **yuvermediler** (Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara).

Dileğim hekime **deyvermediler** (Ağlayı Ağlayı Vardım Pınara).

Yeterlilik Fiili /-(y)E+bil-/

Çok aradım **bulamadım** (Eşin Yoktur Bulamadım).

Bir Veysel demişler **olabilirsem**/ Bir cura sazım var **çalabilirsem** (Her Türlü Nesneye Âşıkısın Gönül).

Deyimleşmiş Birleşik Fiiller:

Döküp göz yaşların silen elveda (Ayrılık Günleri Geldi Dayandı).

Arzularım **suya düştü** ne ettüm (Bir Hayal Peşinde Dolandım Durdum).

FIİL ÇEKİMİNDE ZAMAN:**Basit Zamanlar:**

Görülen Geçmiş Zaman /-DI/

Türkler **giydi** hep karalar (Atatürk'e Ağıt).

Çok dolandım **bulamadım** eşini (Âşık Beni Elden Ele Gezdiridi).

Öğrenilen Geçmiş Zaman /-mIŞ/

Âşıklar aşk meyin **içmiş** ezelden (Ansızın Kalbimde Uyanan Aşkın).

Dökülmüş gerdana saçların güzel (Bir Kökte Uzanmış Sarmaşık Gibi).

Şimdiki Zaman /-yor/

Arı çiçekten **yapıyor** balı (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana).

Savuruyor çarkı devran bakalım (Asırlar Elinde Bir Tesbih Gibi).

Gelecek Zaman /-AcAk/

İyi olmaz derdlerim halim **n'olacak** (Bir Derd Ehli Bulsam Derdim Söylesem).

Bir gün dirilenler bir gün **ölecek** (Yine Bir Acı Ses Duydu Kulağım).

Geniş Zaman /-r, -Ar, -Ir/

Gül dikende **biter** diken gül olmaz (Aldanma Cahilin Kuru Lafına).

Kişi sabır ile **bulur** kemâli (Anlatamam Derdimi Dertsiz İnsana).

Emir Kipi /-Ø/

Çiğnesin düşmanı **yükseltsin** yurdu (Benden Selam Söylen Vefasız Yare).

Ey hocam **karışma** Hikmetullaha (Bir Softaya).

İstek Kipi /-(y)A/-An/-Ak/

Çekilmedik dertlerimizi **bölüşek** (Benden Selam Söylen Vefasız Yare).

Bizim ele selam **söylen** turnalar (Ağaçlar Al Giydi Kuşlar Dillendi).

Ağlayalım Atatürk'e (Atatürk'e Ağıt).

Dilek/Şart Kipi /-sA/

Bir gün **gelsen** bize doğru (Ala Gözlü Benli Dilber).

Bir kuş **olsam** uçar yare giderim (Aramızı Kesti Dumanlı Dağlar).

FİİLİMSİLER:

Ah çektikçe erir gider (Ağlar Veysel Çıkmaz Sesi).

Adalet tahtını kurunca coşar (Ansızın Kalbimde Uyanan Aşkın).

Gelip geçen yolcuların bac' olur (Aramızı Kesti Dumanlı Dağlar).

Sonuç ve Öneriler

Türkçe'nin fonolojik ve morfolojik özellikleri, dilin yapısını anlamak ve doğru bir şekilde kullanmak için önemlidir. Bu özellikler, dilbilgisi kurallarını anlamak ve dilin zenginliğini keşfetmek için temel oluşturur. Bu açıdan ele alındığında ağızlar üzerine yapılan çalışmaların son yıllarda artış göstermesi dilimiz açısından önemli bir gelişmedir. Özellikle ön plana çıkarılan derleme faaliyetleri ve söz varlığını ortaya koyabilmeye yönelik yapılan bu çalışmalar, Türk diline ait birçok verinin kayıtlara geçmesini sağlamaktadır. Ağızların bünyesinde barındırdığı pek çok söz varlığı zamanla kullanımdan düşüp yok olma tehlikesi ile karşılaşması nedeniyle ağızlarda yer alan söz varlığına ait unsurların tespit edilip arşivlenmesi ağız çalışmaları açısından önemli bir yer tutmaktadır. Sivas ve yöresi ağızlarına ait söz varlığı unsurlarının Âşık Veysel türkülerinden hareketle kayıt altına alınmasının amaçlandığı bu çalışmada elde edilen bilimsel veriler ise şunlardır:

- Sivas ve yöresi ağızlarında ünlü yuvarlaklaşması nedeni ile dudak uyumunun bozulduğu sonucuna varılmıştır. Bu hususun görülmesinin temelinde ise dudak ve diş-dudak ünsüzleri ya da Eski Anadolu Türkçesinden itibaren dilde kendisini muhafaza edebilmiş görünen ünlü yuvarlaklıklarının olduğu öngörülmektedir. Bu yuvarlaklaşma eğilimi: Çocuğudum, ettüm gibi kullanımlarda Âşık Veysel'in ağız özelliğinde de görülmektedir.
- Sivas ve yöresi ağızlarında diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi r- ve l- sesleri ile başlayan sözcüklerde ünlü türemesi meydana gelmektedir. Bunun sebepleri arasında Türkçe kökenli sözcüklerin genelde r- ve l sesleri ile başlamaması gösterilebilir. Âşık Veysel'in türkülerinde geçen: Raşit > İraşit, rahat > iráhat, renk > irenk, ve rum > urum gibi kelimelerde de bu özelliğin yaygın olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Sivas ve yöresi ağızlarının Âşık Veysel'in türkülerinde görülen diğer ağız özelliği de arka damak ünsüzlerinin neden olduğu ünlü kalınlaşmasıdır. Bu şekilde oluşan ünlü kalınlaşmaları, tespit edilen genel özelliklerden biridir: değil > değül, eteğin > eteğan, gökte > goğde, gönül > goğül vb.
- Standart Türkiye Türkçesinde ötümsüz telaffuz edilen Türkçe ve yabancı kelimelerin Âşık Veysel'in ağızında yöreye uygun olarak genellikle ötümlü olarak seslendirildiği tespit edilmiştir. Bilhassa k- > g- ötümlüleşmesi kalma>galma, kanat>ganat ve t- > d- ötümlüleşmesi tane>dene, yurt>yurd, taş>daş vb. örnek olarak gösterilebilir.

Ele alınan araştırma kapsamında, Âşık Veysel ve diğer Anadolu âşıklarının türkülerinde yer alan fonolojik ve morfolojik özelliklerin bilimsel açıdan değerlendirilip bir komisyon eşliğinde IPA (The International Phonetic Alphabet) uluslararası fonetik alfabe olarak adlandırılan harflendirme sistemiyle yazıya aktarılması sözlü geleneğe sahip bu ürünlerin ağız özelliklerinin muhafazası açısından önem arz ettiği sonucuna varılmıştır. Bu anlayışla, âşıklık geleneğine ait olan türkülerin, yazıya aktarılma sürecinde oluşturulacak komisyonun, disiplinlerarası bir yaklaşımla alanında uzman kişiler tarafından meydana getirilmesi çalışma esnasında farklı görüşlerin göz önünde bulundurulmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (2009). *Âşık Veysel*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Bakiler, Y. B. (2010). *Âşık Veysel*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1994). *Sivas ve Tokat illeri ağızlarından toplamalar*. TDK Yayınları.
- Cömert, E. (2017). *Millî kültür taşıyıcılığında usta malı çalıp söyleme geleneği temsilcisi olarak Âşık Veysel* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Demir, N. & Şen, Ü. (2006). *Sivas ili ve yöresi ağızları (etnik yapı-dil incelememelerin-sözlük)*. Gazi Kitabevi.
- Ergin, M. (2002). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Yayıncılık.
- Furan, A. (2024). *Âşık tarzı şiirde söz sanatları üzerine Aşık Veysel örnekleminde bir inceleme*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Gemalmaz, E. (1989). *Ağız bilimi araştırmaları üzerine genellemeler*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hakan, F. (2012). *Türk sinema tarihi*. İnkılâp Yayınevi.
- Karahan, L. (2022). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. TDK Yayınları.
- Karahan, L. (2011). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2002). Âşık Veysel'in şiirlerinde yöresel kelimeler ve deyimler. *Türk Dili (TDK'nin 70. Yılı Özel Sayısı)*, 607.
- Korkmaz, Z. (2019). *Gramer terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.
- Oy, A. (1991). "Âşık Veysel" Diyanet İslam Ansiklopedisi, IV. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınevi.
- Özden Oytun, A. (2024). *Âşık Veysel'in şiirlerindeki benzetmelerin dil yönünden incelemesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.
- Şatıroğlu, V. (2016). *Dostlar beni hatırlasın bütün şiirleri*. İnkılâp Yayınları.
- Yenen, Y. (2010). Âşık Veysel'in şiirlerinde ikilemeler. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 59-70.